

werking, welke verrottingsprocessen van een te grote prooi verhindert. Zwitserse boeren gebruiken vanouds de bladeren om uierinfectie bij hun koeien te genezen. Tegen de winter sterven de bladeren af, maar de plant heeft eerst een winterknop gevormd, zo groot als een erwt, die diep in de bodem verscholen is en het daarop volgende voorjaar ontspruit.

De bloem wordt door bijen bestoven. Bij het insteken van zo'n bijentong stoot deze tegen één van de beide meeldraden aan, die zijn stuifmeel over het insekt uitstort. Bij het terugtrekken van de tong stoot de bij tegen de onderste stempellob, waarbij deze naar buiten klappt. Hierdoor kan geen zelfbestuiving optreden, want de bovenkant van de stempel en niet zijn onderkant is kleverig en in staat stuifmeel vast te houden. Bij het bezoek aan een tweede bloem strijkt het insekt het stuifmeel aan de stempel van deze af. Blijft insektenbezoek uit, dan buigt de onderste stempellob zich naar binnen en bevoert de meeldraden.

P. vulgaris kwam vroeger vrij algemeen voor in het Drents-, Gelders- en Subcentraal district op onbemeste, schrale, zwakzure, stikstof- en fosfaatarme bodem en vooral op weinig begroeide plaatsen, zoals afgeplagde plekken.

Hoewel ik in mijn jeugd zeer vaak dergelijke terreinen bezocht heb, is het mij nooit gelukt deze soort in Nederland te vinden; ook niet op een plaats waar ze volgens de flora moest staan.

Dr. de Wever vermeldt deze soort ook niet voor Zuid-Limburg. In „Guide du Botaniste dans les environs de Maestricht” van Dumoulin komen als vindplaatsen voor Munsterbilsen en Meerssen, maar dit boekje is van 1868!

In de Alpen is Vetblad zo algemeen, dat een afbeelding ervan in ieder boekje over alpenplanten te vinden is. Ze kan tot op een hoogte van meer dan 2000 m voorkomen. Behalve deze soort wordt in die gidsjes over alpenplanten ook *P. alpina* afgebeeld. De levenswijze van deze is geheel gelijk aan die van *P. vulgaris*, maar haar bloem wordt door vliegen bestoven en zeer kleine insekten worden bovendien door de bloem gevangen en verteerd, wat bij *P. vulgaris* niet het geval is. *P. alpina* heeft een witachtige bloemkroon met twee gele vlekken op de onderlip.

DE ACHTERUITGANG VAN DE ORCHIDACEAE IN ZUID-LIMBURG V

door
J. H. M. HILGERS

Orchis mascula (L.) L., **Mannetjesorchis.**

Orchis mascula komt in Zuid-Limburg alleen voor in het Krijtdistrict en kwam vroeger ook voor in de grensgebieden tussen het Krijt- en Lössdistrict bij Hulsberg. Ze kan zowel gevonden worden in met loofhout begroeide plaatsen als op kalkgraslanden, alhoewel ze toch vaker in de struwelen tussen het bos en het kalkgrasland voorkomt. We kunnen haar vergelijken met *Orchis militaris* die echter meer voorkeur heeft voor de graslanden dan voor het struweel.

Deze soort is een van de weinige soorten die nog in het Savelsboscomplex voorkomt, alhoewel ze hier zeldzaam is. Het centrum van de verspreiding is niet zozeer het Gerendal, dan wel de oostelijk hiervan gelegen reservaten en bossen. Het is een van de weinige soorten die nog hier en daar te vinden zijn ten westen en ten zuiden van Gulpen.

De gegevens over dit laatstgenoemde gebied, met name de gemeenten Epen en Vaals, zijn vrij schaars en wellicht zijn hier meer recente vindplaatsen dan in dit verslag vermeld staan. De Wever kende in dit gebied ongeveer 10 vindplaatsen.

Gemeente	Vindplaats	Laatste opgave
Maastricht	1. Bij Caestert	De Wever. Voor 1930.
„	2. Heugem	De Wever. Voor 1900 in beemden langs de Maas.
„	3. Pietersberg O.	Gregoire. Voor 1960. Geen recente gegevens van Pietersberg
Gemeente	Vindplaats	Laatste opgave
Sint Geertruid	4. Moerslagbos	De Wever. Voor 1930.
„	5. Kaleberg	De Wever. Voor 1930.
Eysden	6. Eysdenerbos	De Wever. Voor 1930.
Gronsveld	7. Savelsbos	De Wever. 1903.
„	8. Trichterberg	De Wever. Voor 1930.

Orchis mascula
Mannetjesorchis, Epen. (Bovenste bos).

Gemeente	Vindplaats	Laatste opgave
Gronsveld	9. Riesenbergr	Vluggen. 1966. 4 ex.
"	10. Ryckholt	De Wever. Voor 1930.
"	11. Ekkelraderbos	De Wever. Voor 1930.
"	12. Bij Henkeput	Vluggen. 1966. 12 ex.
"	13. Schone Grub	Gregoire. Voor 1959.
"	14. Rozenkoelen	Gregoire. Voor 1959.
Cadier en Keer	15. Bemelerberg	Gregoire. Voor 1959.
Bemelen	16. Gemeenteberg- bos	De Wever. Voor 1930.
Hulsberg	17. Stoepertbos	De Wever. Voor 1930.
"	18. Heihoffbos	De Wever. Voor 1930.
"	19. Geböschke	De Wever. Voor 1930.

Gemeente	Vindplaats	Laatste opgave
Valkenburg	20. Biebos	De Wever. Voor 1930.
"	21. Sint Jansbos	De Wever. Voor 1930.
"	22. Körverbos	Van Loo. 1966. 2 ex.
"	23. Korbos	De Wever. Voor 1930.
"	24. Schaelsberg	De Wever. Voor 1930.
"	25. Gerendalsbos	Van Loo. 1966. 9 ex.
"	26. Moordgerendal	Van Loo. 1966. 13 ex.
"	27. Soestberg	De Wever. Voor 1930.
"	28. Beritzehoven	De Wever. Voor 1930.
Wylre	29. Stokkembos	Van Loo. 1966. 4 ex.
"	30. Dolsberg	De Wever. Voor 1930.
"	31. Gronseledel	Van Loo. 1966. 8 ex.
"	32. Grachterbos	Van Loo. 1966. 117 ex.
"	33. Dekensbos	De Wever. Voor 1930.
Eys-Wittm	34. Eyserberg	De Wever. Voor 1930.
"	35. Wittm,	De Wever. Voor 1930.
"	36. Overeys,	Gregoire. Voor 1960.
"	Goedenraad	De Wever. Voor 1930.
"	37. Vogelensang	Gregoire. Voor 1960.
Gulpen	38. Ozebos	Gregoire. Voor 1960.
"	39. De Bek	Dijkstra. 1966. 95 ex.
Epen	40. Bovenste bos	De Wever. Voor 1930.
"	41. Onderste bos	Gregoire. ± 1960.
Voerendaal	42. Putberg	Demollin. 1966. 32 ex.
"	43. Winthagen	De Wever. Voor 1930.
Vaals	44. Lemiers	De Wever. Voor 1930.
"	45. Wolfshagerbos	De Wever. Voor 1930. Veel.
"	46. Vijlenerbossen	De Wever. Voor 1930.
"	47. Schimperbos	De Wever. Voor 1930. Veel.

Van de bijna 50 vindplaatsen die vermeld zijn voor *Orchis mascula* in Zuid-Limburg waren er in 1966 nog 10-20 bekend.